

Zawiłości ubezpieczeń OC cd.

Różnice pomiędzy regulacjami Kodeksu cywilnego w zakresie stosunku ubezpieczenia a postanowieniami ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wynikają przede wszystkim z celów, jakie stawiane są instytucjom ubezpieczeń obowiązkowych oraz ich obligatoryjnego charakteru. – PRZEMYSŁAW STOPNICKI, PIOTR CZUBLUN

W artykule z kwietnia br. wskazywaliśmy, że choć warunki, na jakich zawierane są ubezpieczenia obowiązkowe posiadaczy pojazdów mechanicznych w przeważającej mierze podyktowane są bezwzględnie obowiązującymi przepisami ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, a strony stosunku ubezpieczeniowego mają niewielkie pole manewru, jeżeli chodzi o kształtowanie jego treści, to i tak praktyka rynku ubezpieczeń pokazuje, że właściwa interpretacja przepisów i określenie praw i obowiązków stron umowy ubezpieczenia bywają problematyczne. Niezależnie od specyficznego charakteru i złożoności opisanych przez nas w poprzednim artykule konstrukcji prawnych zawartych w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych, występujące w praktyce trudności związane są również z ustawowym wyłączeniem szeregu przepisów Kodeksu cywilnego, które standardowo regulują stosunek umowy ubezpieczenia, i zastąpienie ich odpowiednimi regulacjami ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

PIERWSZEŃSTWO PRZEPISÓW

Pierwszeństwo przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych przed regulacjami kodeksu cywilnego, zostało wyrażone wprost w art. 22 ustawy, zgodnie, z którym: *Do umów ubezpieczenia obowiązkowego, w sprawach nieuregulowanych w ustawie, stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego*. Przepisy kodeksowe mogą być więc stosowane posiłkowo, jedynie w wypadku braku uregulowania danej kwestii przez ustawę, a ocena praw i obowiązków stron umowy ubezpieczenia powinna być w pierwszej kolejności dokonanywana na podstawie odpowiednich przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. W pierwszej kolejności warto wskazać, że art. 5 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wprowadza istotną modyfikację dotyczącą swobody kontraktowej stron umowy ubezpieczenia. Zgodnie z powyższym przepisem: *Zakład ubezpieczeń posiadający zezwolenie*

Przemysław Stopnicki

jest aplikantem radcowskim w kancelarii prawnej Czublun Trębicki.

na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej w grupach obejmujących ubezpieczenia obowiązkowe *nie może odmówić zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, jeżeli w ramach prowadzonej działalności ubezpieczeniowej zawiera takie umowy ubezpieczenia*. Uzupełnieniem powyższego przepisu, jest art. 5a ustawy, zgodnie z którym: *Jeżeli zakład ubezpieczeń, o którym mowa w art. 5 ust. 2, otrzymał ofertę zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, brak odpowiedzi w terminie 14 dni pocytuje się za jej przyjęcie*. Powyższe przepisy ustanawiają po stronie ubezpieczyciela obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia oraz objęcia ochroną ubezpieczeniową każdego podmiotu o nią występującego. W wypadku braku reakcji ubezpieczyciela w przewidzianym przez ustawę terminie, umowa ubezpieczenia na mocy przepisów ustawy zostaje zawarta automatycznie. Zgodnie z powyższym rozwiązaniem, obowiązkowy charakter ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów dotyczy zarówno samego posiadacza – który zobowiązany jest wystąpić o zapewnienie mu ochrony ubezpieczeniowej, jak i zakładu ubezpieczeń – który zobowiązany jest takiej ochrony udzielić.

Warto przyrzeć się również konsekwencjom, jakie ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych wiąże z faktem zatajenia przez ubezpieczającego okoliczności istotnych z punktu widzenia oceny ryzyka ubezpieczeniowego, o które zakład ubezpieczeń zapytywał przed zawarciem umowy ubezpieczenia. O ile przepisy Kodeksu cywilnego w art. 815 § 3 przewidują w takiej sytuacji zwolnienie ubezpieczyciela z odpowiedzialności za skutki okoliczności nie ujawnionych przez ubezpieczającego, tak w wypadku ubezpieczeń obowiązkowych

Piotr Czublun

jest radcą prawnym, partnerem w kancelarii prawnej Czublun Trębicki.

regulacja kodeksowa nie znajdzie zastosowania. Ze względu na obligatoryjny charakter ubezpieczenia, zarówno w zakresie obowiązku posiadania ochrony ubezpieczeniowej, jak i obowiązku jej udzielenia przez ubezpieczyciela, a także ze względu na konieczność zapewnienia ochrony osobom trzecim uczestniczącym w ruchu drogowym, *ustawodawca w art. 8a ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wyłączył kodeksowe zwolnienie ubezpieczyciela z odpowiedzialności, przewidując w to miejsce jedynie możliwość zmiany wysokości składki ubezpieczeniowej, tak, aby nowa wartość odpowiadała zwiększeniu prawdopodobieństwa wypadku ubezpieczeniowego wskutek okoliczności niepodanych do wiadomości ubezpieczyciela*. Oczywiście zastosowania nie znajdzie również procedura wyrażona w art. 816 k.c., przewidująca możliwość wypowiedzenia umowy ubezpieczenia ze skutkiem natychmiastowym w wypadku ujawnienia nowych istotnych okoliczności wpływających na ryzyko ubezpieczeniowe. Dzieje się tak ze względu na precyzyjnie ustawowo określony czas trwania umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów oraz ograniczone możliwości jej przedterminowego rozwiązania – o czym szerzej pisaliśmy w naszym poprzednim artykule.

ZAKRES ODPOWIEDZIALNOŚCI

W tym miejscu warto przyrzeć się również modyfikacją, jakie przepisy ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wprowadziły do reżimu ogólnego, w kwestii zakresu odpowiedzialności ubezpieczyciela z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia. Kodeks cywilny w art. 827 § 1 wskazuje, że: *Ubezpieczyciel jest wolny od odpowiedzialności, jeżeli ubezpieczający wyrządził szkodę umyślnie; w razie rażącego niedbalstwa odszkodowanie nie należy się, chyba, że umowa*

lub ogólne warunki ubezpieczenia stanowią inaczej lub zapłata odszkodowania odpowiada w danych okolicznościach względem słuszności.

Co do zasady, umowa ubezpieczenia nie może, więc zapewniać ochrony ubezpieczeniowej z tytułu szkody wyrządzonej przez ubezpieczającego umyślnie, natomiast jeżeli chodzi o szkody spowodowane w skutek rażącego niedbalstwa, to zakaz ten ma charakter względny, ponieważ odpowiedzialność ubezpieczyciela w tym zakresie może zostać ustanowiona w umowie lub ogólnych warunkach ubezpieczenia. Kodeks cywilny odstępuje od powyższych reguł, jeżeli chodzi o ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej i zgodnie z art. 827 § 2:

W ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej można ustalić inne zasady odpowiedzialności ubezpieczyciela niż określone w § 1.

O ile w wypadku ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej Kodeks cywilny poddaje woli stron możliwość objęcia odpowiedzialnością ubezpieczyciela również szkód, wyrządzonych z winy umyślnej ubezpieczającego, to ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych reguluje tę kwestię w sposób bezwzględny. Zgodnie z art. 9 ust. 2 ustawy:

Umowa ubezpieczenia obowiązkowego odpowiedzialności cywilnej, o którym mowa w art. 4 pkt 1 i 2, obejmuje również szkody wyrządzone umyślnie lub w wyniku rażącego niedbalstwa ubezpieczającego lub osób, za które ponosi on odpowiedzialność.

Przepisy ustawy w sposób wiążący ustanawiają odpowiedzialność ubezpieczyciela za szkody wyrządzone przez ubezpieczającego zarówno umyślnie, jak i w wyniku rażącego niedbalstwa, a strony nie mogą umownie tych dyspozycji modyfikować. Zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela uległ również modyfikacji w zakresie podmiotów, których działanie jest objęte ochroną ubezpieczeniową. O ile art. 822 § 1 k.c. wskazuje, że w wypadku ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ubezpieczyciel zobowiązuje się do zapłacenia określonego w umowie odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, wobec których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający albo ubezpieczony;

to zgodnie z art 35 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, *Ubezpieczeniem OC posiadaczy pojazdów mechanicznych jest objęta odpowiedzialność cywilna każdej osoby, która kierując pojazdem mechanicznym*

w okresie trwania odpowiedzialności ubezpieczeniowej, wyrządziła szkodę w związku z ruchem tego pojazdu.

Zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń został więc rozszerzony poza kodeksowy krąg ubezpieczającego i ubezpieczonego na każdą osobę kierującą ubezpieczonym pojazdem. Kolejną istotną zmianę wprowadza art. 12 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, zgodnie z którym: *W przypadku opłacenia składki ubezpieczeniowej w ratach, niezapłacenie przez ubezpieczonego lub ubezpieczającego raty składki w terminie oznaczonym przez zakład ubezpieczeń nie powoduje ustania odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń.*

Powyższy przepis stanowi odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 814 § 3 k.c., zgodnie z którym możliwe jest zawarcie w umowie lub ogólnych warunkach ubezpieczenia postanowień walnijających ubezpieczyciela z odpowiedzialności w wypadku niezapłacenia raty składki. W wypadku ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych taka możliwość jest wyłączona. Inaczej wygląda też kwestia momentu rozpoczęcia odpowiedzialności ubezpieczeniowej zakładu ubezpieczeń – co prawda art. 814 k.c. precyzyjnie określa początek trwania odpowiedzialności ubezpieczyciela z tytułu zawarcia umowy ubezpieczenia, jednak użyte w przepisie sformułowanie „jeżeli nie umówiono się inaczej” przesądza o jego dyspozytywnym charakterze. W wypadku ubezpieczeń obowiązkowych, art. 39 ust 1 oraz art. 39 ust. 2 ustawy wskazują moment rozpoczęcia udzielania ochrony ubezpieczeniowej precyzyjnie oraz w sposób bezwzględnie wiążący:

Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń rozpoczyna się z chwilą zawarcia umowy i zapłacenia składki ubezpieczeniowej lub jej pierwszej raty, z zastrzeżeniem ust. 1a, 2 i 3. Jeżeli w umowie ubezpieczenia zakład ubezpieczeń wskazał późniejszy termin płatności składki lub jej pierwszej raty, odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń rozpoczyna się z chwilą zawarcia umowy.

Z kolei art. 10 ust. 1a ustawy zabrania objęcia ochroną ubezpieczeniową okresu poprzedzającego zawarcie tej umowy. Regulacje odmienne w zakresie początku trwania odpowiedzialności ubezpieczyciela dotyczą sytuacji wyjątkowych, takich jak ubezpieczenie krótkoterminowe tudzież ubezpieczenie pojazdu historycz-

nego, które również zostały w sposób bezwzględnie obowiązujący szczegółowo określone w ustawie.

SUMA UBEZPIECZENIA I LIKWIDACJA

Podkreślić należy także pewną odmienność w zakresie wysokości sumy ubezpieczenia. W wypadku ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, wysokość górnej granicy odpowiedzialności ubezpieczyciela z tytułu zapewnianej ochrony ubezpieczeniowej została określona przepisami ustawowymi w postaci minimalnej wartości sumy gwarancyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, *Suma gwarancyjna nie może być niższa niż równowartość w złotych:*

- 1. w przypadku szkód na osobie – 5 000 000 euro w odniesieniu do jednego zdarzenia, którego skutki są objęte ubezpieczeniem bez względu na liczbę poszkodowanych,*
- 2. w przypadku szkód w mieniu – 1 000 000 euro w odniesieniu do jednego zdarzenia, którego skutki są objęte ubezpieczeniem bez względu na liczbę poszkodowanych.*

Powyższy przepis ma charakter semiimperatywny – poszczególne ogólne warunki ubezpieczeń tudzież umowy ubezpieczenia mogą ustanawiać sumę ubezpieczenia w wartości wyższej niż ustawowa suma gwarancyjna. Omawiana regulacja stanowi istotne odstępstwo od rozwiązań kodeksowych oraz powszechnych standardów rynku ubezpieczeń, w ramach których wysokość sumy ubezpieczenia jest każdorazowa określana przez ubezpieczyciela w toku zawierania umowy ubezpieczenia i stanowi wypadkową oceny ryzyka ubezpieczeniowego oraz indywidualnych ustaleń pomiędzy stronami umowy ubezpieczenia. Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych przewiduje również inny termin przeprowadzenia przez ubezpieczyciela procedury likwidacyjnej niż ma to miejsce w przepisach kodeksowych. W wypadku ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów, zgodnie z art. 14 ustawy, zakład ubezpieczeń jest zobowiązany wypłacić odszkodowanie nie później niż w terminie 90 dni od dnia złożenia zawiadomienia o szkodzie – chyba, że ustalenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości odszkodowania zależy od toczącego się postępowania karnego albo cywilnego. Natomiast zgodnie z art. 817 § 2 k.c., świadczenie powinno zostać spełnione przez ubezpieczyciela najpóźniej w terminie 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie okoliczności koniecznych do ustalenia odpowiedzialności ubezpieczyciela albo

- wysokości świadczenia było możliwe – regulacja kodeksowa nie wskazuje więc ostatecznego limitu czasowego, w ramach którego ubezpieczyciel zobowiązany jest do wypłaty świadczenia.

Ostatnia kwestia, na którą chcielibyśmy zwrócić uwagę, dotyczy zbycia przedmiotu ubezpieczenia i związanego z nim przeniesienia praw z umowy ubezpieczenia. Zgodnie z art. 823 k.c. strony umowy mogą tę kwestię uregulować dowolnie, a w wypadku braku odpowiednich postanowień w ogólnych warunkach ubezpieczenia czy też w samej umowie – w myśl powyższego przepisu przeniesienie praw wymagać będzie zgody ubezpieczyciela. W wypadku ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, w świetle art. 31 ust. 1 ustawy:

W razie przejścia lub przeniesienia prawa własności pojazdu mechanicznego, którego posiadacz zawarł umowę ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, na posiadacza pojazdu, na którego przeszło lub zostało przeniesione prawo własności, przechodzą prawa i obowiązki poprzedniego posiadacza wynikające z tej umowy.

Ustawa w art. 35 przewiduje natomiast obowiązek powiadomienia zakładu ubezpieczeń o fakcie przeniesienia prawa własności pojazdu i o danych posiadacza, na którego przeniesiono prawo własności pojazdu.

Podsumowując, zauważyć należy, iż wskazane różnice pomiędzy regulacjami Kodeksu cywilnego w zakresie stosunku ubezpieczenia a postanowieniami ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wynikają przede wszystkim z celów, jakie stawiane są instytucjom ubezpieczeń obowiązkowych oraz ich obligatoryjnego charakteru. O ile przepisy kodeksowe dużą wagę przywiązują do swobody kontraktowej stron, przejawiającej się przede wszystkim w możliwości swobodnego ukształtowania treści zawieranej umowy, jej zawarcia oraz rozwiązania – o tyle w wypadku ubezpieczeń obowiązkowych na pierwszy plan wysuwa się konieczność zapewnienia należytej ochrony poszkodowanym w wypadkach oraz wszelkim podmiotom uczestniczącym w ruchu drogowym. Cele te realizowane są poprzez ukształtowanie treści stosunku ubezpieczenia przepisami bezwzględnie obowiązującymi, zapewniającymi jego trwałość, pewność oraz adekwatność w zakresie świadczeń, do spełnienia których zobowiązany jest ubezpieczyciel. □